

Kramerius 5

Digitální knihovna

Podmínky využití

Knihovna AV ČR poskytuje přístup k digitalizovaným dokumentům pouze pro nekomerční, vědecké a studijní účely a pouze pro osobní potřebu uživatelů. Část dokumentů Digitální knihovny AV ČR podléhá autorským právům. Využitím digitální knihovny a vygenerování kopie části digitalizovaného dokumentu se uživatel zavazuje dodržovat tyto podmínky, které musí být součástí každé zhotovené kopie. Jakékoli další kopírování materiálů z digitální knihovny není možné bez případného písemného svolení Knihovny AV ČR.

Hlavní název: **Živa**

Vydavatel: **Matice česká při Museu Království českého**

Vydáváno v letech: **1853-1864**

Číslo ročníku: **43**

Číslo výtisku: **1**

Datum vydání čísla: **1995**

Identifikátor ISSN: **0044-4812**

Identifikátor SICI: **nezjištěn**

Stránky: **41, 42**

Vyhubení savci I (vačnatci, hmyzožravci, letouni)

Miloš Anděra

Člověk ovlivňuje přírodní prostředí na Zemi od prvopočátků své existence. Vyhubení biologického druhu je jedním z mezních případů, ze kterého není - alespoň podle současné úrovně poznání - návratu. Přitom v historii lidstva nejde o událost nijak výjimečnou. Jenom od počátku novověku bylo vyhubeno na 400 živočišných druhů, nemluvě o desítkách až stovkách poddruhů. Ty nejznámější z nich - vakovlk, koroun Stellerův, zebra kvagga, dronte, alka velká, pratur nebo holub stěhovavý - jsou ve skuteč-

nosti jen tou pověstnou špičkou ledovce, jehož podstatná část se pro většinu lidí stále skrývá v nevědomosti. Proto chceme tímto seriálem připomenout, co už má lidský rod za poměrně krátkou dobu své existence mj. na svědomí.

Skutečný počet živočichů, které padly člověku za obět, je zřejmě mnohem vyšší, přesnou bilanci však už nikdo asi nesestaví. Zejména proto, že až do poloviny 18. století chybějí jakékoli přesné soupisy i těch nejběžnějších a nejznámějších zvířat. A tak se o relativně nedávné

existenci některých z nich dovidáme jen náhodně, většinou z dochovaných kosterních zbytků v jeskyních, nebo na archeologických nalezištích (zejména v odpadních jámách). Tak byli např. objeveni velcí hmyzožravci nezofonti a stromové nutrie (hutie), vyhubení na Antilách domorodým obyvatelstvem ještě před objevením Ameriky Evropany. Ve Středozeří má zase starověké osídlení na svědomí trapaslího slona i hrocha, ostrovní pištuchu ze Sardinie a jihoevropské populace lvů. Někteří paleontologové dávají do přímé souvislosti s člověkem i rychlé vymizení obřích pleistocenních savců včetně mamuta. Dokonce existuje pozoruhodná „bratrovražedná“ teorie, podle které před 70 tisíci let vyhubil člověk cromagnonského typu evropské neandertálce.

Vymírání biologických druhů je samo o sobě jevem přirozeným. Žije-li dnes na Zemi 4 - 5, možná i 6 milionů druhů živočichů (někteří autoři se dokonce blíží ke 30 milionům), je to podle odhadu nanejvýše 3 - 5 % druhů, které na naší planetě žily od vzniku života. Doba existence druhů se přitom značně různí. Zatímco někteří planktonní dírkovci přežívali až několik milionů let, jurské amonity známe „pouze“ po dobu 250 - 300 tisíc let. V minulosti planety Země se objevilo několik případů nápadně rychlého (z hlediska geologické časomíry) masového vymírání (např. trilobiti, dinosauři, mamuti), většinou je však vznik, rozvoj a ústup biologického druhu procesem značně dlouhodobým.

Z evolučního hlediska tedy není vymření druhu něčím výjimečným, živočišové (i rostliny) vymírali dávno před tím, než se na Zemi objevil člověk, a budou vymírat i nadále. Vyhubení je naproti tomu zcela umělým zásahem do přirozeného vývojového cyklu - vlivem člověka mizí druhy bez ohledu na jejich geologické stáří a v krátkých časových intervalech, nespočetitelných s vymíráním.

Výčet vyhubených druhů není dodnes ustálený a průběžně se mění. Některé druhy jsou třeba i po desetiletích znovu objeveny, jiné po detailním taxonomickém studiu zase třeba ztrácejí druhový status. V našem přehledu se snažíme vycházet z nejnovějších údajů, které jsou k dispozici.

U savců se uvádí, že od roku 1600 bylo dohromady vyhubeno asi 100 - 120 druhů a poddruhů z 11 řádů. Vačnatci se na tomto počtu podílejí prokazatelně 4 druhy klokanů, 3 druhy bandikutů, vakovlkem a několika poddruhy (viz tab.).

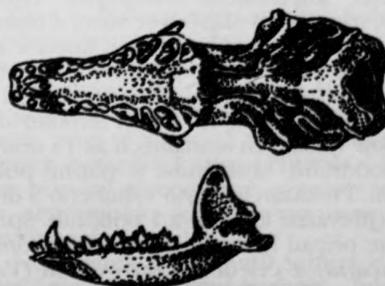
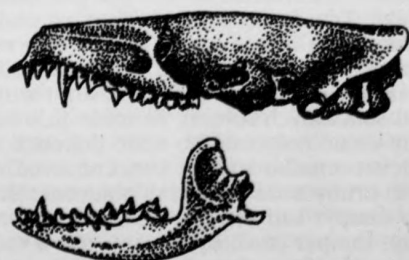
Z vačnatců, považovaných dříve za vyhubené, se podařilo znovu objevit vakomyš písečnou (*Smintbopsis psammodonta*) (opětovně zjištěna v r. 1969), vakomyš dlouhocasou (*Smintbopsis longicaudata*) (1975), vakomyš tečkovanou (*Paraantechinus apicalis*) (1967), klokanu vraného (*Macropus bernardus*) (1975), klokanu uzdičkového (*Onychogalea frenata*) (1977) a poddruh klokanů králikovitých (*Bettongia penicillata tropicalis*) z východního Queenslandu (1970). Také u vakovlka se vždy po určité době opakovaně objevují určité zprávy o jeho pozorování, žádná z nich však není dostatečně doložena. Z dalších druhů považovaných dříve za vyhubené je bandikut *Perameles myosuros* podle taxonomů jen synonymem běžného bandikuta páskovaného (*P. bourgainvillei*)

Lebka hmyzožravého nezofonta (*Nesophontes* sp.)

Vyhubené druhy a poddruhy vačnatců, hmyzožravců a letounů

Druh, poddruh	Rozšíření	Období vyhubení	Příčiny vyhubení
VAČNATCI - MARSUPIALIA			
vakovlk, <i>Thylacinus cynocephalus</i>	Austrálie, Tasmánie	1993	L
bandikut dvouprstý, <i>Chaeropus ecaudatus</i>	j. a z. Austrálie	1924 - 1931	B, Z
b. běloocasý, <i>Macrotis leucura</i>	stř. Austrálie	1931	B, Z
b. pouštní, <i>Perameles eremiana</i>	j. a z. Austrálie	1932 - 1935	B, Z
klokánek pouštní, <i>Caloprymnus campestris</i> *	j. Austrálie	1935	B, Z
klokánek malý, <i>Potorous platyops</i>	z. Austrálie	1908	B, Z
klokánek <i>Bettongia gaimardi cuniculus</i>	Tasmánie	cca 1900	B, Z
klokan zaječí, <i>Lagorchestes leporides</i>	zv. Austrálie	1890	L (B)
klokan Greyův, <i>Macropus greyi</i>	zv. Austrálie	1911	B, Z
vakomyš <i>Planigale ingrami subtilissima</i>	stř. Austrálie	1949	B, Z
vombat <i>Lasiorbis krefftii gillespiei</i> *	j. Queensland	1900	B, Z
HMYZOŽRAVCI - INSECTIVORA			
štětinatce velký, <i>Solenodon marcanoi</i>	Hispaniola	1600 - 1800	B, Z
nezofont portorický, <i>Nesophontes edithae</i>	Portoriko	1600 - 1800	B, Z
n. atalajský, <i>N. hypomicrus</i>	Hispaniola, Gonave	1600 - 1800	B, Z
n. východní, <i>N. longirostris</i>	Kuba	1600 - 1800	B, Z
n. západní, <i>N. micrus</i>	Kuba	1600 - 1800	B, Z
n. velký, <i>N. major</i>	Kuba	1600 - 1800	B, Z
n. jeskynní, <i>N. paramicrus</i>	Hispaniola	1600 - 1800	B, Z
n. kubánský, <i>N. submicrus</i>	Kuba	1600 - 1800	B, Z
n. haitský, <i>N. zamicus</i>	Hispaniola	1600 - 1800	B, Z
běložubka <i>Crociodura fuliginosa trichura</i>	Velikonoční o.	cca 1908	Z
LETOUNI - CHIROPTERA			
kaloň maskarénský, <i>Pteropus subniger</i>	Réunion, Mauritius	1864 - 1873	B
k. guamský, <i>Pteropus tokudae</i>	o. Guam	1960	B, L
k. palaušský, <i>Pteropus pilosus</i>	o. Palau/Filipíny	1960 - 1980	B, L
k. panayský, <i>Acerodon lucifer</i>	o. Panay/Filipíny	1896	B, L
kaloň <i>Dobsonia exoleta chapmani</i>	o. Negros/Filipíny	1970 - ?	?
mystacina větší, <i>Mystacina robusta</i>	Nový Zéland	1965	Z
kerivula africká, <i>Kerivoula africana</i> *	Tanzanie	1870	?

Vysvětlivky: *) Platnost taxonu sporná; L = lov, B = zničení biotopů, Z = zavlečení nepůvodních druhů.





Vyhubený klokan zaječtí, *Lagorchestes leporides* (nahore). Bodlíni z Madagaskaru jsou spolu se štetinatci nejbližšími žijícími příbuznými nezofontů; na snímku bodlín ježkovitý, *Setifer setosus* (foto M. Anděra)

podobně jako *Potorous gilberti* je synonymem klokanka krysího (*P. tridactylus*). Taxonomicky sporným případem je klokan *Lagorbestes asomatus*. Byl popsán v r. 1943 na základě jediné lebky, nalezené u jezera MacKay ve střední Austrálii. Nic bližšího o něm známo není a většina australských zoologů pochybuje o platnosti jeho popisu. Mezi vyhubenými druhy ho pro tuto nevyjasněnost neuvádíme. Nejasná je i taxonomie vombata severního (*Lasiorbatus krefftii* = *L. gillespiei*). Podle některých autorů jde o jediný druh, jiní je považují za dva samostatné druhy. Forma „*gillespiei*“ je každopádně známa z jediného nálezu na typové lokalitě počátkem tohoto století.

Mezi hmyzožravci dominuje vedle štetinatce velkého (*Solenodon marcanoi*) především několik druhů nezofontů. Tito vývojově primitivní hmyzožravci, dosahující velikosti asi našeho krčka, byli objeveni na některých ostrovech Velkých Antil teprve začátkem 20. století podle kosterních pozůstatků v jeskyních. Vzhledem ke stálému klimatu v jesky-

ních bývá nesnadné určit přesné stáří nálezů. Původní domněnku o jejich vyhoubení před příchodem Evropanů však opravily vedle nových výsledků radiokarbonové analýzy i pozdější společné nálezy koster nezofontů a zavlečených krys, potkanů i myší domácích (pokud nedošlo k omylu při terénním zpracování materiálů). Alespoň některé formy nezofontů tedy musely vyhynout později, než se předpokládalo. Dále je z hmyzožravců za vyhoubený považován i poddruh bělozubky pižmové (*Crocidura fuliginosa trichura*) z Velikonočního ostrova. Naopak bělozubka obří (*C. goliath*) z Kamerunu byla do Červeného seznamu IUCN jako vyhoubený druh zařazena omylem. Pokud jde o štetinatce haitského (*Solenodon paradoxus*) a štetinatce kubánského (*Atopogale cubana*), názory povolanych se různí a mnozí zoologové stále věří, že snad kdesi v zapadlých koutech obou ostrovů ještě přežívají. Avšak konkrétní důkazy chybějí.

Počet vyhoubených forem letounů dosahuje v různých seznamech až 15 druhů a poddruhů, skutečnost je patrně poloviční. Prokazatelně bylo vyhubeno 5 druhů (převážně kaloňů) a 1 poddruh. Sporný je případ kerivuly africké (*Kerivoula africana*) z čeledi netopýrovitých (*Vespertilionidae*). Byla popsána podle jedi-

Klokana Greyova, *Macropus greyi*, stejně jako dalšího vačnatce – bandikuta běloocasého, *Macrotis leucura*, (na obr. dole) můžeme už řadit pouze mezi vyhoubené živočichy. Kreslil V. Zadražil

ného nálezu z pobřeží Tanzanie u Zanzibaru v r. 1878 a od té doby zjištěna nebyla. Protože u malého kontinentálního druhu je vyhoubení jen málo pravděpodobné, bude na místě spíše otázka taxonomického postavení této formy. Podobně už byly zrevidovány i druhy *Natalus primus* (= netopýrek štíhlý, *N. stramineus*) a *Lasiurus brachyotis* (= netopýr rudohnědý, *L. borealis*). Také vyhoubení vampýra portorického (*Phyllonycteris major*) a poddruhů vampýra říkožravého (*Phyllops falcatus vetus*) z Kuby a vampýra antilského (*Monophyllus plethodon frater*) z Portorika se zdá být problematické. Tyto formy jsou popsány jen podle jeskynních nálezů a není vůbec jisté, zda jejich původ je recentní. Některé znaky naznačují (např. pouhé velikostní rozdíly od současných forem), že může jít o formy časné holocenního nebo dokonce až pleistocenního stáří. A konečně uvedme i tři druhy nedávno znovu objevené: jsou to vampýr karibský (*Phyllonycteris obtusa*), vampýr jamajský (*P. aphylla*) a vampýr rudý (*Stenoderma rufum*).